

СТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ФОРТЕПІАННОЇ ТВОРЧОСТІ СЕСІЛІ ШАМІНАД

Цуранова Оксана Олексіївна,

кандидатка мистецтвознавства, доцентка,
завідувачка кафедри фортепіано
Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради
ORCID ID: 0000-0002-1516-1582

Халєєва Олена Вікторівна,

кандидатка мистецтвознавства, доцентка,
завідувачка кафедри вокально-хорової підготовки вчителя
Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради
ORCID ID: 0000-0002-8151-4374

Смородський Віталій Ігорович,

кандидат педагогічних наук, доцент,
старший викладач кафедри фортепіано
Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради
ORCID ID: 0000-0002-8868-8916

У статті розглядається творчість французької композиторки, піаністки та диригентки Сесілі Шамінад (1857–1944), однієї з найбільш талановитих і маловивчених фігур у європейській музиці кінця XIX – початку XX століття. Творчий доробок композиторки досить ґрунтовний і різнобарвний, до її портфоліо увійшло близько 500 творів, серед яких балети, опера, симфонічна картина, концерти для флейти, фортепіано з оркестром, а також понад 200 фортепіанних і вокальних творів.

У роботі досліджено особливості її фортепіанної спадщини, зокрема жанровий стиль і композиторські особливості, що підкреслюють її віртуозність і новаторський підхід до інструментальної музики. Творчість С. Шамінад відзначається поєднанням романтичного ліризму з елементами імпресіонізму, при цьому в її музиці часто використовуються звукообразні прийоми, що сприяє створенню яскравої образності.

Важливе місце у фортепіанному доробку С. Шамінад належить творам, які поєднують французьку романтичну традицію з екзотичними мотивами, що, зокрема, відображається в п'єсах циклу «Шість романтичних п'єс» для чотирьох рук оп. 55. Кожна п'єса стійка – це невеличка, але зримо змальована засобами музичної виразності картина. С. Шамінад вільно використовує темброву палітру, метроритмічну організацію і класичну гармонічну основу, щоб підкреслити звучання яскравої мелодичної лінії, що утворює надзвичайно емоційне враження від прослуховування, залишає в пам'яті зворушливі образи окремих епізодів.

Твори французької мисткині відзначаються надзвичайним ліризмом і багатством емоцій. Композиторка зосереджує увагу на виразних мелодіях, природа яких перетинається з її вокальними творами, відзначеними образністю й опуклістю вокальної партії.

Фортепіанні твори композиторки-піаністки потребують від виконавця не лише технічної майстерності, але й здатності передати тонкі нюанси інтерпретації. У своїй творчості С. Шамінад уникала спрощених або банальних формул, створюючи особливу, чуттєву музику, що поєднувала в собі впливи французького романтизму, народних мотивів та інколи відголоси музики інших європейських композиторів того часу.

У роботі звертається увага на неоціненність творчості композиторки в українському музикознавстві та виконавстві, необхідність подальших досліджень її творчої спадщини, оскільки її музика має великий художній та виховний потенціал для виконавців і педагогів.

Ключові слова: французька фортепіанна музика, жанр, стилістичні особливості, творчість С. Шамінад, композиторка-піаністка.

Tsuranova Oksana, Haleeva Olena, Smorodskiy Vitalii. Stylistic peculiarities of piano works Cecilia Chaminade

The article examines the work of the French composer, pianist and conductor Cecilia Chaminade (1857–1944), one of the most talented and little-studied figures in European music of the late 19th and early 20th centuries. The composer's oeuvre is quite substantial and diverse, with a portfolio of nearly 500 works, including ballets, opera, symphonic paintings, flute concertos, piano concertos and more than 200 piano and vocal works.

The work explores the peculiarities of her piano heritage, in particular, the genre style and compositional features that emphasise her virtuosity and innovative approach to instrumental music. S. Shaminad's work is marked by a combination of romantic lyricism and elements of impressionism, while her music often uses sound and image techniques that contribute to the creation of vivid imagery.

An important place in S. Chaminade's piano oeuvre belongs to works that combine the French Romantic tradition with exotic motifs, which is reflected, in particular, in the pieces of the cycle «Six Romantic Pieces» for four hands, Op. 55. Each piece of the suite is a small but visually appealing picture depicted by means of musical expression. S. Chaminade freely uses the timbre palette, metro-rhythmic organisation and classical harmonic basis to emphasise the sound of a bright melodic line, which creates an extremely emotional impression of listening, leaving touching images of individual episodes in the memory.

The works of the French artist are marked by extraordinary lyricism and richness of emotions. The composer focuses on expressive melodies, the nature of which intersects with her vocal works, marked by the imagery and convexity of the vocal part.

The piano works of the composer-pianist require from the performer not only technical skill, but also the ability to convey subtle nuances of interpretation. In her work, S. Chaminade avoided simplified or banal formulas, creating special, sensual music that combined the influences of French romanticism, folk motifs and sometimes echoes of music by other European composers of the time.

The work draws attention to the invaluableity of the composer's work in Ukrainian musicology and performance, the need for further research into her creative heritage, as her music has great artistic and educational potential for performers and teachers.

Key words: French piano music, genre, stylistic features, the work of S. Chaminade, composer-pianist.

Вступ. Актуальною проблемою сучасного музикознавства залишається відродження маловивчених і малознайомих українському загалу імен талановитих музикантів та виконавців. Саме тому ми звертаємося до постаті непересічної жінки, французької композиторки, виконавиці й диригентки межі XIX–XX ст. – Сесілії Шамінад.

Творча діяльність і фортепіанна спадщина С. Шамінад втілюють ідеал композиторки-віртуоза. Досконало володіючи інструментом, вона розширила горизонт виразових можливостей фортепіано, створивши власний звукообразний стиль. Затребуваність теми цієї наукової розвідки обумовлена маловивченістю творчої спадщини С. Шамінад в українському музикознавстві, що створює певну лауну у висвітленні наукових концепцій, присвячених історико-типологічним процесам західноєвропейської музики.

Незважаючи на вісімдесятирічну віддаленість від дня смерті композиторки, на сьогодні її значний внесок у розвиток європейської культури не висвітлено в наукових дослідженнях повною мірою. Музичне мистецтво Франції злому XIX–XX ст. до нині отожднюється з добре відомими іменами М. Равеля, К. Дебюсі, К. Сен-Санса, але водночас на сцені кращих салонів і концертних залів лунало ім'я жінки, чия творчість привертала увагу не тільки її співвітчизників, але й музикантів зі всього світу. Віртуозне володіння інструментом С. Шамінад ставить її поряд зі славнозвісними європейськими композиторами-віртуозами Ф. Шопеном, Ф. Лістом, С. Тальбергом та ін.

Піаністка-композиторка створювала свій концертний репертуар, враховуючи можливість власного піаністичного апарату й виконавської майстерності. «В тандемі «композитор-віртуоз», – зауважує О. Клендїй, звертаючись до композиторської й виконавської творчості К. Сен-Санса, – втілення композиторського Я безпосередньо залежало від його виконавської майстерності, котра, в ідеальному варіанті, перебувала у перфектному стані (для досягнення трансцендентного через подолання неможливого). Як наслідок, творча спадщина композитора-віртуоза відбивала його піанізм і рівень виконавської майстерності» [1, с. 3]. Проте рівень піаністичної підготовки С. Шамінад дав їй змогу втілювати найяскравіші ідеї, наповнені романтичною пристрасстю та стриманим колоритом експресіонізму, що роблять її музичні твори по-жіночому витонченими і яскравими одночасно.

Матеріали та методи. Для проведення аналізу було застосовано комплексний методологічний підхід, у якому поєдналися музикознавчий, історичний, джерельно-пошуковий і біографічний методи.

Як уже було зауважено вище, в українському музикознавстві на сьогодні не розглядалася творча спад-

щина С. Шамінад. Більшої уваги до себе вона привернула американських дослідників. Так, М. Цитрон [2] у своїй біографічній роботі, виданої 1988 р., наводить уточнення щодо життя і творчості Сесілії, спираючись на її особисті листи та свідчення шанувальників.

Заслуговує на увагу також стаття, що опублікована Королівським університетом Кінгстон, Онтаріо, у співавторстві Гордона Е. Сміта та К. Фредеріксон [3] під назвою «Приховані музиканти: пісні Сесіль Шамінад, Жозефіни Ленг і Клари Шуман», у якій надається стислий компаративний аналіз вокальної творчості мисткинь.

Новою віхою у вивченні творчості видатної жінки-композиторки стала магістерська робота К. Джи-Хе Мак Канн «Композитор за роботою» 2003 р. [4], опублікована Британським університетом Колумбії. Авторка дослідження намагається розглянути біографію Сесілії у контексті культурного життя Франції того часу, цитуючи газетні статті та рецензії на виступи артистки, а також виокремити особливості її музичної мови на підставі аналізу декількох вокальних і фортепіанних творів.

Отже, беручи до уваги такий незначний науковий background стосовно визнання творчої спадщини Сесілії Шамінад, очевидно, що залишається значний простір для її дослідження.

Мета статті полягає у висвітленні стилістичних особливостей фортепіанної творчості С. Шамінад.

Виклад основного матеріалу. Сесіль Луїза Стефані Шамінад народилася в Парижі 8 серпня 1857 р. в музичній родині. Її батько, П'єр Іпполіт, був заможним страховим менеджером, а також обдарованим скрипалем-аматором. Здібностями до фортепіанної гри й співу володіла мати Сесілії – Марія Стефані, яка стала першою вчителькою гри на фортепіано для своєї доньки. Згодом дівчинка продовжила навчання під керівництвом Фелікса Ле Куппі. Окрім фортепіанної гри, майбутня композиторка вивчала теорію музики та композицію під орудою Огюстена Савара та Бенжамена Годара. У віці 12 років вона зіграла кілька своїх творів для Ж. Бізе, друга сім'ї та сусіда по замському будинку родини в Ле-Везіне за межами Парижа.

Молодий Ж. Бізе, вражений грою молоді піаністки, що виступала власні твори, назвав її «маленьким Моцартом» та заохотив її батьків продовжити музичну освіту доньки.

Свій перший концерт С. Шамінад дала у 18 років, кілька разів гастролювала Францією, а з 1892 р. продовжила концертне турне по інших країнах, серед яких Англія, у 1908 р. – Сполучені Штати Америки. Виступи молоді французької композиторки-піаністки викликали шалений успіх, її популярність продовжувала зростати з кожним новим виступом.

На початку ХХ століття в США створюється багато фан-клубів С. Шамінад, до яких входили піаністи-аматори та співаки, які захоплювалися романтичним стилем композицій і виступів музикантки. Особливістю концертної програми піаністки було виконання суто власних творів. Із зосередженням на малих жанрах – переважно піснях і п'єсах для фортепіано – широке представлення її музики під час виступів створило попит на їх видання. С. Шамінад стала однією з найбільш опублікованих жінок-композиторок свого покоління. Майже всі її приблизно 500 творів (близько 200 фортепіанних п'єс і 135 пісень, а також інші інструментальні твори) були опубліковані за її життя.

За високі досягнення перед Францією Сесіль Шамінад 1913 р. першою з жінок-композиторок була відзначена найвищою національною нагородою – орденом Почесного легіону. Померла пані Сесіль у розпал Другої світової війни в Монако, 13 квітня 1944 р., у віці 86 років.

Слід зауважити, що до композиторського доробку видатної жінки-композиторки належать не тільки фортепіанні й вокальні твори малих жанрів. Вона є авторкою балетів «Калліроя» ор. 57, що витримав понад 200 постановок на сцені Нью-Йоркської «Метрополітан опера», та «Золота рибка» (*La Fileuse d'or*), ор. 34; комічної опери «Севільянки» ор. 41, Концертштюк для фортепіано з оркестром ор. 40, Лірична симфонія з хором «Амазонки» ор. 26, Концертіно для флейти з оркестром ор. 107 тощо.

Найбільш чисельно й різнобічно у творчості композиторки представлені фортепіанні твори. Серед них мініатюри різного рівня складності й жанрової приналежності, від етюдів і п'єс, що пропонувані для дітей і дорослих, до циклічних композицій і сонати. Серед іншого це «Пісня весни» (*Chanson de printemps*), ор. 3; «Вибрані п'єси» (*Sélection de pièces*), ор. 22; «Пісні на фортепіано» (*Pièces pour piano*), ор. 33; «Шість етюдів» (*Six études*), ор. 35; «Авантюрна сюїта» (*Suite d'aventure*), ор. 42; «Арабеска», ор. 61; «Альбом для піаніста» (*Album pour piano*), ор. 63; «Сюїта» (*Suite*), ор. 69; «Гумореска» (*Humoresque*), ор. 85, тощо.

Серед найчастіше виконуваних і популярних у сучасних виконавців є «Шість романтичних п'єс», ор. 55, для чотириручного виконання.

Цикл «Шість романтичних п'єс», що створений близько 1890 р., за винятком «Двох п'єс», ор. 36, єдиною партитурою С. Шамінад у чотири руки. Жанрова приналежність творів збірки тяжіє до романтичної п'єси, натхненної образами та сюжетами, що притаманні ХІХ століттю, а саме природою, екзотикою національного колориту Франції та східних країн. Поезія збірки, її мелодійна чарівність і різноманітність, а також витонченість письма нагадують п'єси попередника С. Шамінад – Ш. Шабріє (1880–1881), чия творчість також вплинула на становлення музичної мови відомих французів – М. Равеля (1875–1937) і К. Дебюссі (1862–1918).

До змісту збірки увійшли:

1. *Primavera* («Весна»): Allegretto.

2. *La chaise à porteurs* («Переносна карета»): Allegretto.

3. *Idylle arabe* («Арабська ідилія»): Valse moderato.

4. *Sérénade d'automne* («Осіньна серенада»): Andantino

5. *Danse hindoue* («Індуїстський танець»): Allegro

6. *Rigaudon* («Ригодон»): Allegro

Кожен номер збірки має особливий колорит і характерну особливість, що привертає увагу як виконавців, так і слухачів.

Пасторальну свіжість *Primavera*, що написана у світлому фа-мажорі, утворюють ритми баркароли, що поєднуються з коливанням вальсу, а витонченість мелодичної лінії підтримується тонкою гармонією, що має прозору і стриману фактуру. Щодо фактури, то вона не обтяжена складними акордовими нашаруваннями чи поліритмічними рисунками. Легка й рухлива мелодія летить за підтримки арпеджіо або розкладених тоніко-домінантових акордів, що сприяє відтворенню назви номеру, ясній та сонячній весні.

Другий номер циклу, *La chaise à porteurs*, тонально контрастує з попереднім, його основна тональність – ля-мінор, але тональний план стрімко змінюється впродовж усього твору, відхиляючись у близькі тональності мажорного і мінорного нахилів. Музична мова твору нагадує непримхливий гавот, основним звукообразальним елементом якого є штрихи *staccato* й *non legato*, що відтворюють дрібні кроки носіїв крісла з вельми поважною дамою або чоловіком. Східний колорит п'єси доповнюють мелізми в основній темі, випадкові хроматизми, що звучать у першій партії у високому регістрі.

У третьому номері *Idylle arabe* раптом з'являється вальс у тональності першого номера (фа-мажор), мелодія якого постійно змінює своє розташування, перетікаючи від однієї партії до іншої, наче вислизає з під рук виконавців, як спритна змія. Композиторка підсилює емоційний вплив за допомогою досить широкого діапазону динамічних відтінків – від *ppp* до *ff*. Аравійський колорит простежується в модальних звучаннях акордів, представлених у вигляді арпеджіато на кшталт щипкового інструмента, звернення до лідійського ладу та мажоро-мінорних зіставлень в основній темі.

Від осіннього настрою четвертого номера *Sérénade d'automne* слухачеві залишається тільки ніжна, помірно рухлива мелодія, що звучить на фоні триольного рисунку другої партії в тональності ре-мажор. Форму твору, наче різнокольорове листя осінніх дерев, складають примхливі епізоди, які мають то заспокійливий, то нестримний характер. П'єса досить динамічна за розгортанням матеріалу: тут і наполегливі октавні репетитції у верхньому регістрі, і наспівні мотиви, прикрашені улюбленими композиторкою мелізмами.

Стрімкий і певною мірою навіжений *Danse hindoue* – індуїстський танець п'ятого номера – по суті є кульмінацією сюїти. Тонально він перегукується з другим номером циклу, що написаний у ля-мінорі. Цей номер найбільш технічно складний для виконання. За жанром він нагадує нестримну тарантелу, що захоплює своїм темпом і динамізмом від першої ноти до останньої. На цей раз тему твору композиторка доручає другій партії, тоді як у верхньому регістрі наполегливо скандується

висхідний і низхідний рух пасажів, які утворюють своєрідний *perpetuum mobile* танцювального нестримного руху. Свіжості сприйняття музичного матеріалу сприяють хроматичні гамоподібні пасажі, які не вносять дисонансу в загальний характер твору, а лише, наче східні прянощі, додають йому гостроти й витонченого смаку.

Завершує цикл *Rigaudon*, що логічно обрамляє цей яскравий, мозаїчний цикл у святковому до-мажорі. Твір повністю відповідає своєму жанру, що належить до танцювальної музики бароко XVII ст. Характерні особливості танцю, а саме парна хода, почерговість фігур, поєднання помпезності й витонченості, притаманні французькій аристократії, доволі тонко та точно відображає композиторка в музиці твору. Чотиридольний розмір, підкреслені сильні долі такту, ускладнена, але не перенавантажена фактура, що відтворює оркестрове звучання, мажорний лад, терцові подвоєння в мелодії малюють картину придворного свята, одним з елементів якого має бути розкішний бал.

Підбиваючи підсумок аналізу циклу, можна стверджувати, що авторка майстерно справляється із задачею звукообразжального письма. Кожна п'єса сюїти – це невеличка, але зримо змальована засобами музичної виразності картина. С. Шамінад вільно використовує темброву палітру, метроритмічну організацію і класичну гармонічну основу, щоб підкреслити звучання яскравої мелодичної лінії, яка утворює надзвичайно емоційне враження від прослуховування, залишає в пам'яті зворушливі образи окремих епізодів.

Висновки. Фортепіанна творчість С. Шамінад яскраво демонструє її стилістичні особливості, відображає характерні мелодико-гармонічні звороти, своєрідні метроритмічні формули, звукообразжальні прийоми розвитку музичного матеріалу. У творах для фортепіано Сесіль Шамінад органічно поєдналися класична лаконічність музичного мислення й романтична свобода композиторського висловлювання.

Твори французької мисткині відзначаються яскраво вираженим ліризмом і багатством емоцій. Вона зосереджує свою увагу на надзвичайно виразних мелодіях, природа яких перетинається з її вокальними творами,

відзначеними образністю й опуклістю вокальної партії.

Одним з улюблених елементів композиторки є ритм, вона часто звертається до його змін і комбінацій, тим самим загострюючи на ньому слухацьку увагу. Сказане сприяє підкресленню динамізму та драматизму творів. Різноманітність метрів і відтінків ритму допомагає створити ефект легкості або, навпаки, напруженості.

Хоча С. Шамінад жила і творила в період імпресіонізму, її музичний доробок більшою мірою залишає ознаки романтичного стилю. Композиторка вкрай обережно використовує імпресіоністичні барви, залучаючи окремі елементи цього стилю, як-от гармонічна та фактурна колористика, градації темпів, тембральні зіставлення.

Фортепіанні твори композиторки-піаністки потребують від виконавця не лише технічної майстерності, але й здатності передати тонкі нюанси інтерпретації. Блискуча піаністка С. Шамінад створювала репертуар, розрахований на достатньо підготовленого виконавця, який володіє піаністичною технікою, туше, здібний до художнього охоплення форми.

У своїй творчості С. Шамінад уникала спрощених або банальних формул, створюючи особливу, чуттєву музику, що поєднувала в собі впливи французького романтизму, народних мотивів та інколи відголоси музики інших європейських сучасних композиторів.

Свого часу твори для фортепіано С. Шамінад мали приголомшливий успіх і популярність. Уже наприкінці першої половини XX ст. вони незаслужено втрачають свою вагомість у репертуарних списках виконавців. Але приємно відзначити, що сьогодні намічається нова хвиля зацікавленості творчістю французької композиторки. Усе більше виконавців включають їх до своїх концертних виступів, про що свідчить стрічка каналу YouTube. На нашу думку, фортепіанні твори С. Шамінад заслуговують на увагу виконавців, а також мають бути включені в педагогічні списки молодих піаністів як такі, що впливають на загальний музичний розвиток, виховують художнє мислення та смак, доповнюють творчу уяву новими музичними образами і знайомлять із французькою музичною культурою.

Література:

1. Клендій О. М. Фортепіанний стиль К. Сен-санса як втілення виконавського ідеалу європейської культури XIX століття : дис. ... д-ра філософії : 025. Харків, 2021. 254 с.
2. Citron M. Cécile Chaminade: a Bio-Bibliography. Connecticut: Greenwood Press, 1988. 257 p.
3. Gordon E. Smith, K. Frederickson. Hidden musicians: songs by Cecile Chaminade, Josephine Lang and Clara Schumann. URL: <https://journals.library.mun.ca/index.php/singing/article/view/575/383>.
4. Karen Jee-Hae McCan. Cecile Chaminade: A Composer at Work. The university of British Columbia, 2003. 129 p. URL: <https://open.library.ubc.ca/media/stream/pdf/831/1.0090908/3>.

References:

1. Klandii, O.M. (2021). Fortepianni styl K. Sen-sansa yak vtillennia vykonavskoho idealu yevropeiskoi kultury XIX stolittia [Piano style of C. Saint-Saëns as an embodiment of the performing ideal of the European culture of the XIX century]. *Doctor's thesis* (Philosophy). Kharkiv. 254 p. [in Ukrainian].
2. Citron, M. (1988) Cécile Chaminade: a Bio-Bibliography. Connecticut: Greenwood Press. 257 p. [in English].
3. Gordon, E. Smith, Frederickson, K. Hidden musicians: songs by Cecile Chaminade, Josephine Lang and Clara Schumann. URL: <https://journals.library.mun.ca/index.php/singing/article/view/575/383> [Online-Versio] [in English].
4. Jee-Hae McCan, Karen (2003). Cecile Chaminade: A Composer at Work. The university of British Columbia. 129 p. URL: <https://open.library.ubc.ca/media/stream/pdf/831/1.0090908/3> [in English].